

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

březen - duben 2000

Začneme tentokrát dílem jednoho z největších světových umělců, od jehož narození právě uplývá pět a čtvrt století. Je to **Michelangelo Buonarroti** (6.4.1475 - 18.2.1564), skutečně geniální malíř, sochař, architekt a básník, tvořící svým nadčasovým dílem nejen sponu mezi renesancí a barokem, ale především nedostižný vzor pro dnešek a budoucnost. To platí i pro jeho přínos ke stavbě měst, kde také uplatnil své dokonale ovládaní prostoru, stejně jako v Sixtinské kapli nebo ve zvládnutí sochařských kompozic.

Své mistrovství v tomto směru prokázal v koncepci náměstí Campidoglio na římském Kapitolu, kterou se zabýval od roku 1538. Kapitol byl po dlouhou dobu považován za symbol předkřesťanského - po-

hanského Říma a teprve obnovený zájem renesance o antikvu přinesl možnost využití dávné Tarpejské skály. Do té doby stál na její patě středověký kostel S. Maria in Aracoei. Teprve papež Pavel III. dovolil r. 1538 přenést na návrší antickou jezdeckou sochu Marka Aurelia, která do té doby stála na významném místě u kostela San Giovanni in Laterano, protože byla omylem považována za pomník křesťanství podporujícího císaře Konstantina Velikého.

Michelangelo byl na Kapitolu postaven před velmi složitý a vlastně nepřilíš vděčný úkol, který však dokonale zvládl. Využil obtížné seskupení objektů a doplnil je v letech 1544-54 stavbou Palazzo Nuovo, dnešního Kapitolského muzea, na lichoběžníkový prostor s mimořádnou per-

spektivní působivostí. Dal tak novému prostoru o rozměru pouhých 79x40-60 metrů zřetelnou osu symetrie, orientovanou na palác Senátorů, problematicky doplněný r. 1572 věží podle projektu M. Lungiho. Osa dále pokračuje k městu směřujícím monumentálním schodištěm a až po roce 1930 ji obohatila zajímavě řešená dlažba podle dochovaného Michelangelova návrhu.

Ještě obtížnějším úkolem, kterého se Michelangelo ujal pouze na nátlak papeže, byla výstavba chrámu sv. Petra v Římě. Klád si jako podmínku, aby bylo uvedeno, že pracuje bez nároku na jakoukoliv odměnu jen z lásky k Bohu. Na dostavbě chrámu začal pracovat v roce 1547 a musel se vyrovnat s tím, že již před ním na projektu a stavbě působili tak význační architekti jako byl Alberti, Bramante, Raffael a Sangallo mladší, který dokonce vypracoval model o délce 8 a výšce 4,5 metrů.

Michelangelo se vrátil k původní Bramantově koncepci, kterou na rozdíl od jeho střídmějšího renesančního pojetí naplnil barokním duchem. Podařilo se mu vytvořit stavbu, která se stala nejen symbolem papežské rezidence, ale i hlavní duchovní i hmotnou dominantou celého města. Během 17 let do své smrti dokázal postavit celý hlavní prostor a dovést kopuli do poloviny.

Byla to ovšem centrální dispozice, která přestala být považována po tridentském koncilu za přijatelnou. Po Michelangelově smrti byl proto Carlo Maderno Pavlem V. pověřen dalším pokračováním ve stavbě. Připojil k ní v letech 1607-12 vstupní podélnou loď a dal tak sice chrámu žádoucí půdorys latinského kříže, avšak nesporně oslabil působení Michelangelovy hmotové kompozice. Dnes se na náměstí, vytvořeném Berniniho kolonádou, uplatňuje přede-

Michelangelo Buonarroti - úprava Kapitolského vrchu v Římě

vším ploché Madernovo průčelí o rozměru 115x45 metrů, skrývající Michelangelovu kopuli.

Svůj cit pro prostor a urbanistické souvislosti prokázal Michelangelo i u svých dalších architektonických a sochařských prací, avšak nesporně na prvním místě zůstává Kapitolské náměstí a chrám sv. Petra, otevírajících významnou epochu barokní přestavby Říma.

S dalšími tvůrci, které bychom si měli připomenout, se již přenášíme do nové doby. Je to ve Slovinsku narozený **Max Fabiani** (29.4.1865 -12.8.1962). Architekturu studoval v Lublani a zároveň se od svého mládí věnoval i filozofii. Roku 1894 vstoupil do Wagnerova atelieru ve Vídni, kde spolu s ním pracoval na koncepci městské kolejové dráhy a na architektonickém řešení jejích stanic a dalších objektů. Ve Vídni pak působil až do 1. světové války a stal se autorem několika zajímavých budov jako je dům Artaria na Uhelném trhu, dům Portois & Fix z roku 1900, považovaný za první opravdu secesní stavby ve Vídni, a dále kulturní centrum Urania z roku 1910. Po 1. světové válce působil v italské Gorici u Benátek jako hlavní architekt tohoto města a autor jeho urbanistické koncepce. Ještě po 2. světové válce se aktivně zapojil do architektonického dění a v roce 1952 zpracoval urbanistickou koncepci Benátek.

Podobně jako Fabiani zahájil svou architektonickou dráhu ve Vídni i tamní rodák **Richard Josef Neutra** (8.4.1892 - 16.4.1970). Před 1. světovou válkou studoval architekturu na vídeňské technice a svá studia dokončil po 1. světové válce. Začal pracovat jako zahradní architekt a navázal úzké přátelství s A. Loosem, v jehož okruhu se seznámil též s R. M. Schindlerem. V roce 1921 přijal práci na stavebním úřadě v Luckenwalde u Berlína a poté pracoval v atelieru E. Mendelsohna, který jej zřejmě značně ovlivnil.

Roku 1923 odešel do USA, kde posléze získal v roce 1929 státní občanství. Stejně jako v Berlíně našel i zde práci u významných architektů. Nejprve působil krátce v New Yorku a pak v atelieru Holabirda a Roche v Chicagu. Tam se ještě mohl seznámit s L. Sullivanem, na jehož pohřbu se poprvé setkal s F. L. Wrightem, u něhož posléze po určité době působil v Taliesinu. Tam začal spolu s A. Hehrem pokračovat na projektu regionálního lineárního města "Rush City Reformed", kterým se zabýval již ve Vídni. Mělo to být "automobilové" město pro

1 milion obyvatel, jehož osou byla autostráda a na ní navazující parkinky a garáže. Pěší se měli pohybovat ve druhém až třetím podlaží nad terénem, kde by byly umístěny také obchody a další vybavení a služby. Na křižovatkách by tyto pěší úroveň spojovaly výtahy s povrchem terénu. Lidé by žili v domech nejružnější výšky - od atriových až po 11ti podlažní objekty.

Pak se spolu se svou švýcarskou manželkou přestěhoval do Kalifornie, kde pracoval zprvu jako kreslič u svého, v té době již významného krajana, R. M. Schindlera a brzy založili úspěšnou kancelář a mimo jiné se účastnili mezinárodní soutěže na sídlo Společnosti národů v Ženevě. Stejně jako Schindler a Gruen se i Neutra stal velmi úspěšným. Našel si čas i pro cestování a například v roce 1930 se účastnil jako delegát USA kongresu CIAM v Bruselu, přednášel na Bauhausu a stal se spoluautorem sídliště Werkbundu ve Vídni. V USA byl pozván k předvedení svých prací na slavné výstavě The International Style.

Zejména za 2. světové války se věnoval projektům sídliště pro sociální bytovou výstavbu. Obdobně jako Gruen byl prvním autorem velkých předměstských nákupních center, stal se Neutra prvním projektantem "automobilových budov" - objektů restaurací, kin a nákupních center, v nichž se jí, sledují filmy a nakupuje bez opuštění automobilu. V roce 1962 dokonce navrhl jako první "drive-in" kostel.

Neutra byl autorem mnoha velkých a významných objektů, mezi které patří např. americké velvyslanectví v pákistánském Karáči v roce 1960. V Kalifornii také vyučoval a se svými studenty se mnohokrát vracel k řešení konfliktu mezi lidskými sídly a automobilem. Našel si čas i pro publikační činnost. Již v roce 1927 vyšla ve Stuttgartu jeho kniha "Wie baut Amerika", která byla pro evropské architektury první informací o nových tendencích architektonické tvorby v USA. Svou životní zkušenost vložil r. 1954 do knihy "Survival Trough Design", v níž se soustředil především na kritické problémy uchování životního prostředí v soudobých městech.

V 60. letech pobýval Neutra stále častěji ve své rodné Vídni a pracoval na projektech zahradních měst ve Spolkové republice. Několikrát během svých cest navštívil také Prahu a jiná místa v naší zemi

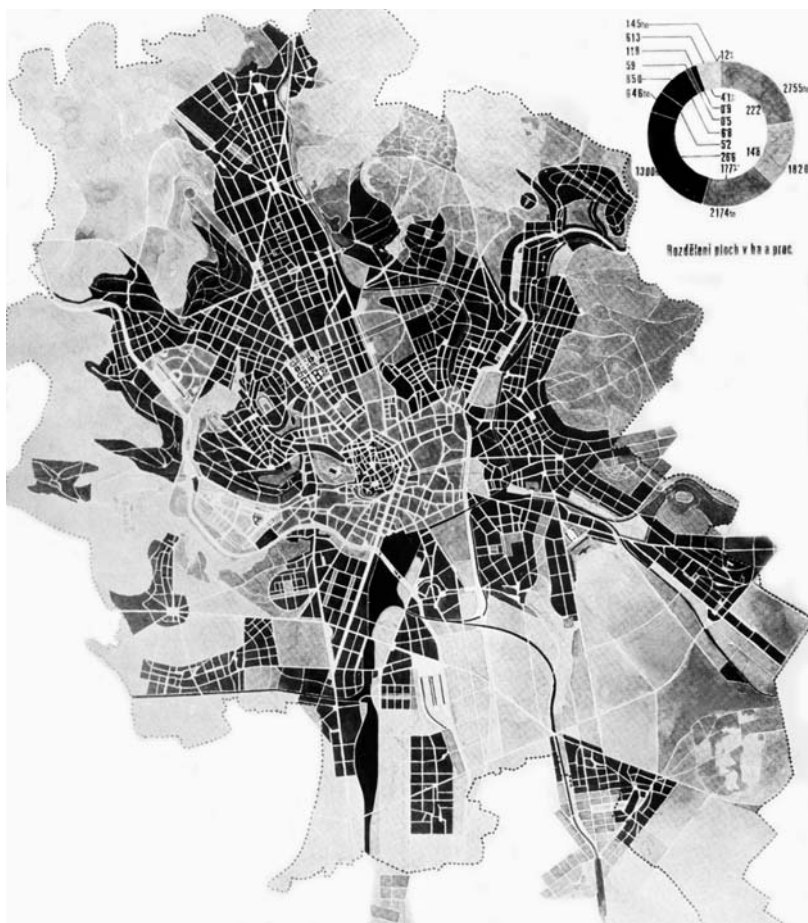
mi a navázal u nás řadu přátelských kontaktů.

Obdobně všestranným je britský architekt, editor a designer **Theo Crosby** (nar. 3.4.1925). Krátce po 2. světové válce přesídlil z Jižní Afriky do Londýna a již v roce 1946 získal velkou cenu na milánském Trienále za britský pavilon. To mu otevřelo cestu k dalším prestižním projektům, jako byl v roce 1967 interiér britského pavilonu na Světové výstavě v Montrealu. Ačkoliv se ve své praktické činnosti věnoval interiérům, výstavám a jednotlivým stavbám, soustřeďuje se ve své pedagogické a teoretické práci na urbanistická témata. V roce 1961 napsal spolu s M. Pitgeonovou studii o bydlení a v roce 1966 vyšla jeho nejznámější publikace "Architecture: City Sense", která se dočkala i dalších vydání. Zajímavou úvahou o vztahu moderního města a památek je jeho kniha "The Necessary Monument"

Aktuální tematice péče o životní prostředí byla v roce 1973 věnována jím koncipovaná výstava a následně vydaná kniha "How to play the environmental game".

Na března a duben letošního roku připadají rovněž tři výročí českých architektů, kteří se věnovali urbanismu a stavbě měst. Na prvé místo jistě patří spoluautor Národního divadla a Rudolfiny a autor Národního muzea **Josef Schulz** (11.4.1840 -15.7.1917). Po studiích na vídeňské Akademii výtvarných umění u Nüllla a Siccarda, kde byl jeho spolužákem O. Wagner, se stal v Praze asistentem Josefa Zítka na stolici architektury pražské Techniky a zároveň jeho nejbližším spolupracovníkem. Kromě projektové činnosti, která zahrnovala nejen tři již uvedené stavby i mnoho dalších budov, se věnoval i pedagogické činnosti. V roce 1877 se stal nástupcem Josefa Niklase a v letech 1878-1911 byl řádným profesorem pozemního stavitelství.

Nelze opomenout jeho aktivní působení ve Spolku architektů a inženýrů Království českého. Tam byl hlavním iniciátorem a autorem Pamětního spisu, ve kterém v roce 1873 reagoval Spolek architektů a inženýrů na stavební proměny Prahy poté, kdy přestala být pevností, začaly se bourat její hradby a kolem historického města vyrůstala průmyslová předměstí. Tento Pamětní spis patří nesporně mezi základní dokumenty urbanistického myšlení v naší zemi a prokazuje, že jeho autor byl na úrovni tehdejších evropských znalostí. Je však také asi příznačné pro naši zemi a její

Bohuslav Fuchs a kol.: ideová soutěž na regulační plán Brna, 1927, 1. cena

hlavní město, že toto memorandum bylo odmítnuto a prohlášeno za neoborné.

Další velkou postavou je **Bohuslav Fuchs** (24.3.1895 - 18.9.1972). Brněnský rodák odešel po vystudování průmyslovky na pražskou Akademii výtvarných umění, kde studoval u Jana Kotěry a posléze pracoval v jeho atelieru. Brzy projevil svůj talent na mnoha projektech a v soutěžích na architektonická i urbanistická témata. V roce 1923 vstoupil do služeb brněnského stavebního úřadu, ve kterém do roku 1929 pracoval na urbanistických plánech. V této době již začal projektovat v duchu funkcionalismu takové stavby jako byla nedávno obnovená Zemanova kavárna. Spolu s J. Peňázem a F. Sklenářem předložil v roce 1927 soutěžní návrh regulačního plánu Brna, který získal nejvyšší ocenění a stal se základem další výstavby. Měl také významný podíl na

přípravě a uskutečnění Výstavy soudobé kultury v roce 1928, pro kterou navrhl 4 pavilony, z nichž je zachován v areálu brněnského Výstaviště bohužel jen pavilon města Brna s typickými červenými obklady.

Po odchodu z úřadu se věnoval projektování mnoha důležitých brněnských budov a svou tvorbou se zařadil mezi špičkové architekty meziválečného Československa. Nezapomněl ani na urbanistické práce a ve 30. letech patřil spolu s Jindřichem Kumpoštem mezi průkopníky regionálního plánování, které mělo v té době vysokou úroveň. V té době byl československým delegátem v CIAM a CIRPAC a jeho stavby byly publikovány i v zahraničí.

Po 2. světové válce pokračoval B. Fuchs ve své práci, stal se vedoucím brněnského atelieru SURPMO a z jeho ur-

banistických prací je třeba jmenovat alespoň územní plán Košic z roku 1951 a zvláště urbanistické řešení historického jádra Brna z roku 1954. V roce 1967 vydalo nakladatelství ČSAV jeho knihu "Nové zónování - urbanistická tvorba životního prostředí s hlediska sídelního a krajinného".

Českým historickým městům se věnoval po celý svůj život **Vilém Lorenc** (21.3.1905 - 9.4.1978). Svá vysokoškolská studia začal sice na právnické fakultě, avšak již tehdy se projevil jeho zájem o architekturu, který jej přivedl ke studiu na ČVUT. V meziválečném období působil spolu s A. Mikuškovicem jako asistent u Antonína Engla, u kterého získal podněty pro svůj zájem o naše města a zvláště o Prahu a její vývoj.

Po válce inicioval ve Stavoprojektu již v roce 1949 založení tzv. R-atelieru, který byl zaměřen a specializován na projekty obnovy měst. V roce 1954 pak z tohoto atelieru vznikl Státní ústav pro projektování památkových měst a objektů - SURPMO, jehož se stal V. Lorenc prvním ředitelem. Měl nespornou zásluhu na tom, že tento ústav dosáhl mezinárodně uznávané úrovně a stal se respektovanou odbornou institucí s pozoruhodnými výsledky. V. Lorenc zvládal praktické úkoly ústavu a zároveň jako jeden z mála ředitelů obdobných institucí podporoval v ústavu rozvoj výzkumné a teoretické činnosti, které se sám také účastnil.

I když tato záslužná práce V. Lorence bude zapomínána, zůstane po něm alespoň jeho kniha "Nové Město pražské", která vyšla v roce 1973. Je to z mnoha hledisek výjimečné dílo jak svým obsahem, tak i pečlivostí zpracování. Právě tato jeho kniha se pak stala podnětem pro sérii obdobných svazků dovršenou zatím knihou D. Líbala "Staré Město pražské", vydanou roku 1996.

Jiří Hruža